

Europa : laatste bastion van een ziel-togende linkerzijde ?

Niemand kan het ontkennen : de klassieke linkse partijen (communistische en sociaal-democratische) bevinden zich in een crisis die bij verkiezingen manifest aan de oppervlakte komt. Politieke doemdenkers zien reeds een 21ste eeuw zonder linkerzijde opdoemen. Aan de ULB werd rond het thema "**La gauche face aux mutations en Europe**" een interessant internationaal colloquium georganiseerd (op 10 en 11 december 1992). De crisis der linkerzijde stond hierbij centraal. De voorgedragen rapporten waren de synthese van verschillende sessies in werkgroepen opgezet door "le groupe d'histoire et de sociologie du communisme de l'ULB", "le groupe de recherche sur la gauche européenne de l'université de Paris" en "le groupe sur le communisme ouest-européen de l'Université de Nanterre-Paris X". Spijtig was enerzijds dat op de affiche aangekondigde autoriteiten als Annie Kriegel en Hugues Portelli op het laatst waren vervangen, terwijl anderzijds ons inziens dit colloquium een wat te eenzijdig "Franstalige" samenstelling en belangstellingssfeer kende ...

De twee dagen van de bijeenkomst verhielden zich tot elkaar als volgt : vooreerst werd de vraag gesteld op welke manieren de sociale en economische mutaties, onder meer ten gevolge van het tot stand komen van het verenigd Europa, de linkerzijde hebben bepaald. De tweede dag kwam de houding van de linkerzijde ten opzichte van het Europese project aan bod. Toevallig had het colloquium plaats op het moment van de belangrijke Europese top in Edinburg; toevallig was enige tijd geleden de PES, Partij van Europese Sociaal-Democraten opgericht. Die actuele context kreeg merkwaardig genoeg weinig aandacht op dit colloquium.

Bij wijze van inleiding richtte Matéo Alaluf (ULB) de focus op de belangrijke **sociale en economische mutaties in het naoorlogse Europa**. Na 1945 convergeerden de economieën van de verschillende Europese landen naar de veralgemening van de fordistisch-tayloristische productiewijze, op sociaal vlak begeleid door de algemene instemming met het keynesiaanse denken, m.a.w. massaproductie door massaconcentratie van halfgeschoolde arbeiders, massaconsumptie door deze zelfde groep, en een streven naar volledige tewerkstelling en steeds verder gaande economische groei. Europa ontstond ten dele door de haast gelijktijdige invoering van dit systeem in de oorspronkelijke zes EEG-landen, en de EEG zou dit systeem

verder begeleiden en "prolifereren" in andere Europese landen. Niet toevallig is het hoogtij van het fordistisch-keynesiaanse systeem ook de periode van het relatief sociaal-democratische overwicht in Europa, met Labour en SPD als grote regeringspartijen (naast de kleinere Benelux-sociaal-democratieën), en tegelijkertijd ook het hoogtij - in de periferie van het Europese project - van de Zweeds-Scandinavische en Oostenrijkse sociaal-democratische modellen.

Vanaf 1973 kwam dit convergerende systeem in een crisis terecht : de technologische evolutie zorgde enerzijds voor een versneld uitstoten van de "tayloristische arbeidersklasse" (in de klassieke sectoren als mijnbouw, staalverwerking en textiel) terwijl anderzijds de "tertialisering" van de economie zich doorzette. In dit grote - bekende - raamwerk moeten we volgens Alaluf de mutaties van de linkerzijde plaatsen, "want het is duidelijk dat de sociale actoren (partijen en vakbonden) zelf muteren ten gevolge van die mutaties". Ondanks het feit dat er vandaag een groter salariaat en dus een grotere potentiële basis voor de linkerzijde is, stellen we een crisis van de linkse partijen (en vakbonden) vast : crisis in aansluitingsgraad, in representativiteit, in mobilisatiekracht en last but not least in hun capaciteit tot het bieden van een "flexible response" op deze uitdagingen.

Het begrip "mutaties" was hiermee gedefinieerd. Daniel-Louis Seiler (docent aan de universiteiten van Lausanne en Brussel) zou vervolgens het **begrip "linkerzijde"** onder de loep nemen. Onze "links-rechts" terminologie is zoals geweten van Franse origine. In de vroege dagen van de Franse revolutie weigerde "le club des Nobles" omwille van bijbels-traditionele motieven aan de linkerzijde van de vorst in de Staten-Generaal te zetelen (op de dag van het Laatste Oordeel zullen immers de "goeden" rechts van hun Schepper staan). Op de links-rechtsschaal werden achtereenvolgens in de geschiedenis geplaatst : de voorstanders van constitutionalisme tegenover de verdedigers van het absolutisme, republikeinen tegenover monarchisten, antiklerikalen tegenover de verdedigers van de kerkelijke greep op staatsapparaat en politiek bedrijf, democraten tegenover de voorstanders van een autoritaire staat en tenslotte, naar het einde van de negentiende eeuw toe, de have-nots tegenover de bezitters, arbeidersbeweging tegenover burgerij. Afgezien van die Franse oorsprong is het gebruik van de termen links en rechts niet gelijk aan het bezigen van een eenvoudige schaal : er is een grijze zone, en slechts zestig procent der huidige partijen in Europa kan men, mits enige verbeelding, op een zuivere schaal plaatsen. Ter illustratie de boutade over de

Franse "républicains de gauche": "ce sont des gens venus du centre qui siègent à droite". Of nog: "qu'est-ce qu'on fait des partis de gauche qui mènent une politique de droite?". Seiler merkt op dat bijvoorbeeld na 1968 het zelftoegekende etiket "rechts" verdween en ex-rechts zich centrum ging opstellen: "Centre social-démocrate" staat bijvoorbeeld in Frankrijk voor de centrum-rechtse christen-democraten. Vandaag is het dan weer niet meer "in" zich links te noemen, terwijl "la conscience de droite" groeit: en opnieuw zien we een vlucht naar het centrum. Nu is dat centrum moeilijk te definiëren. Seiler stelt de term "convergentie" voor, voor een reeks partijen die zich "ni à droite, ni à gauche, mais ailleurs" bevinden. Voorbeelden van dergelijke convergentie-partijen waarvan de tegengestelde tendenzen vaak mekaar neutraliseren waren in het verleden de christen-democratie (met zwaartepunt in de "vruchtbare halve maan" of banaan die zich uitstrekte van Vlaanderen en Zuid-Nederland over het Rijnland, Beieren en Noord-Italië naar Catalonië) of nog de autonome boerenpartijen in het protestantse Scandinavië. Nieuwe krachten zijn de nationalistische partijen in de perifere gebieden van de klassieke natiestaten; de ecologen die Seiler definieert als neo-agrariërs en zelfs erfgenamen van het oude Franse aristocratische "legitisme" waarmee ze het verzet tegen het sterven van de rurale wereld gemeen hebben. En tenslotte - merkwaardig - klasseert Seiler een aantal gerucht makende nieuwe partijen als uitingen van "xenofobie démocratique", in tegenstelling tot de voor ons gebruikelijke plaatsing van antivreemdelingenpartijen aan de uiterste grens van de links-rechtsschaal.

Tenslotte stelt Seiler dat - eerder dan in een crisis - de linkzijdige zich in een paradoxale situatie bevindt: in tegenstelling tot vroegere crisissen (de jaren dertig maar ook de lange periode van laagconjunctuur tussen 1873 en 1895) wordt enerzijds nu niet links maar rechts bevorderd, terwijl anderzijds het potentiële electoraat van links nog nooit zo groot is geweest. Dachten we immers niet dat de veralgemening van het proletariaat - gedefinieerd als salarïaat - ook een overweldigende linkse meerderheid zou opleveren? Neen, zegt Seiler, de gesalarieerden van vandaag zijn subjectief gezien geen "arbeiders" meer (zelfs indien ze nog handarbeid verrichten), "ce ne sont plus les damnés de la terre". En tenslotte, aldus Seiler, is de invloed van de nieuwe media op de technische mobilisatiekracht van de linkse partijen schromelijk onderschat: de klassieke massapartijen waren immers mede het resultaat van het tijdperk waarin de geschreven pers én het gesproken woord (via de radio) nog domineerden, terwijl de huidige "beeldcultuur" haaks staat op dit type partijen. Meteen voert hij ook het argument aan dat de crisis van de

linkse partijen geplaatst moet worden in het kader van een algemene crisis van de klassieke partijen...

Tot daar het kader waarin de verdere concrete casus-analyse zou worden gemaakt. Nieuw zijn al deze bedenkingen natuurlijk niet, maar het is ons inziens niet onzinnig de grote krijtlijnen van het debat over verleden en toekomst van de linkzijdige wat duidelijker te trekken. Wie enkel bezig is met ofwel de dagdagelijkse politiek, ofwel het "kleine" historische en politicologische onderzoek (hoe onontbeerlijk ook) heeft nogal eens de neiging de zin voor synthese te verliezen, synthese die tegelijkertijd steunpunt en kompas voor verder onderzoek kan zijn.

Stéphane Courtois (directeur van de hoger genoemde Parijse studiegroep met betrekking tot het Westeuropese communisme) zou vervolgens in een soms provocant betoog de **reacties van de communistische partijen op hun crisis** nagaan. Drie wegen worden gevolgd: deze van de Italiaanse en Hollandse communisten, bij wie adaptie uiteindelijk leidde tot een mutatie die de communistische identiteit zelf overboord zet, deze van de resolute weigering van bijvoorbeeld de Portugese en Griekse partijen die "hun cliënteel en messianistische kapitaal verder blijven beheren", en tenslotte de weg van de Franse en Spaanse communisten die halverwege het adaptatieproces gestopt zijn. Maar welke weg men ook gekozen heeft, sinds het begin der jaren tachtig is de algemene electorale trend negatief (enkel de Cypriotische KP schijnt stand te houden...). Vooral het aantal jongeren dat in het communisme nog heil ziet is op dramatische wijze gedaald: voor de Franse KP bijvoorbeeld is dit in twintig jaar tijd gezakt van 28 naar 6%. Nu wisten de communisten in 1939 of 1950 (respectievelijk bij de ondertekening van het pact tussen Stalin en Hitler en het begin van de Koude Oorlog) wel een crisis te doorstaan, maar de huidige crisis is fundamenteeler én niet enkel terug te brengen tot de gebeurtenissen in het Oostblok sedert 1989. Sinds 1968 staan de communisten volgens Courtois voor "une terrible alternative": zich aanpassen en dus de eigen identiteit verliezen of verdwijnen (waarbij de eerste mogelijkheid ook een vorm van verdwijnen is). Ook stelt hij de vraag of we de communistische partijen op dezelfde manier als de andere klassieke Westeuropese partijen moeten analyseren. Courtois ziet ze eerder als "politico-religieuze systemen" die m.a.w. een andere dan een louter politieke functie voor hun aanhangers hebben vervuld. Hierbij verwijst hij naar zijn eigen onderzoek in de onlangs in Rusland geopende archieven: daar kan men "le coeur du phénomène" bestuderen, en bijvoorbeeld in de autobiografische dossiers van militanten lezen/zien hoe we hier te maken hebben

Het Europa van de twee Willy's : de vroegere voorzitter van de Socialistische Internationale en de huidige voorzitter van de Partij der Europese Sociaal-Democraten (PES).

met een "schare van gelovigen" die "getuigenis afleggen" of "biechten" hoe ze tot dit geloof zijn gekomen, en welke "zonden" ze daarbij hebben begaan. Zich baserend op de klassieke definities die bijvoorbeeld Durkheim geeft van religie, verwijst hij naar de "binaire" visie die de communisten hebben van de wereld/werkelijkheid : het sacrale versus het profane, het antagonisme goed-slecht, "les amis" et "les ennemis" (Mao : "de politiek is de kunst zijn vijanden te onderscheiden van zijn vrienden"), orthodoxie versus heresie (ketterij). Dit impliceert ook een "diabolisering" van de vijand. Persoonlijk vind ik deze - voor oud-communisten alleszins provocerende - stelling zeer vruchtbaar voor het verdere onderzoek. Bij uitbreiding mag men zich ook vragen stellen met betrekking tot de religieuze functie die ook de klassieke sociaal-democratische ideologie heeft vervuld (1). Mits enige verbeelding kan men dan stellen dat communisme en sociaal-democratie zich binnen dit religieus-functioneel kader verhouden als katholicisme ten opzichte van protestantisme. Het is immers interessant vast te stellen dat het communisme in Europa zich vooral uitstrekte over die landen waar de katholieke kerk na de zestiende eeuw een ideologische suprematie behield, terwijl het sociaal-democratische "Noorden" samenvalt met de door de Reformatie bewerkte protestantse landen (2)... Volgens Courtois was het Westerse communisme eigenlijk een "overleven van de oude gemeenschapszin aangepast aan de moderne maatschappij". Ten dele gaat dit ook op voor de "histori-

dominantie van de plaatselijke gemeente (in de protestants-kerkelijke zin), terwijl de militant niet in al zijn denken en doen gedomineerd wordt door de ideologie, maar recht heeft op een eigen, persoonlijke interpretatie van de leerstellingen. Dit is misschien schematiserend, en voor sommigen al te "idealistisch" (versus materialistisch) geredeneerd, maar de vraag waarin nu precies de Westeuropese communistische zuil of wereld zich onderscheidt van de sociaal-democratische, kan er alleen maar duidelijker en scherper door worden gesteld : de oude verklaring als zou de ene tak een "reformistische" en de andere tak een "revolutionaire" arbeidersbeweging zijn, voldoet immers bijlange niet meer als verklaring voor de "werkelijk bestaande arbeidersbeweging(en)"(3).

Van de communistische wereld zijn we aldus bij de **so-ciaal-democratie** gekomen. Bijzonder helder en stimulerend vond ik de uiteenzetting van professor Seidelman (Universiteit van Jena). Hij begon met de stelling dat het sociaal-democratische model weliswaar in zijn homeland (West-Europa) in een crisis verkeert, maar elders duidelijk nog als een mogelijk alternatief wordt ervaren : zo veroverde het in de jaren zeventig Zuid-Amerika, en ook in grote Aziatische landen maakt het opgang (denken we aan Bhoetto's PPP in Pakistan). Al is de sociaal-democratie om conjuncturele en historische redenen in Oost-Europa zwak ontwikkeld, toch valt ook daar een opleving te verwachten. Tenslotte - zo stelde hij - blijft het sociaal-demo-

sche", klassieke sociaal-democratische arbeidersbeweging en zeker voor de christendemocratie. Wat onderscheidt dan communistische van sociaal-democratische arbeidersbeweging, tenminste wanneer we binnen deze redeneertrant blijven ? In de communistische arbeidersbeweging triomfeerde het strakke, autoritaire en centralistische organisatiemodel, vanuit één centrum (Rome : Moskou) gedomineerd. In de sociaal-democratie zie ik dan weer eerder de afwezigheid van een centrum, en de

cratische model als project leefbaar (een doodoenerige verwijzing naar de verkiezing van Clinton liet hij weliswaar achterwege) maar bevindt vooral de beweging zich in een crisis. In de crisis van de sociaal-democratische beweging onderscheidde hij een actuele en een structurele crisis. Om de eerste te overstijgen volstaat "a new leadership", maar de structurele crisis oplossen veronderstelt meer.

In de actuele crisis duidde Seidelman vier domeinen aan die hij omschreef als het **deficit van de sociaal-democratie**.

Ten eerste kunnen een aantal van de cruciale problemen van de huidige maatschappij (de aanhoudende werkloosheid, de nieuwe wereldorde, het milieuprobleem) moeilijk worden opgelost met de klassieke historische en typische sociaal-democratische methodes.

Ten tweede is er het onvermogen van de sociaal-democratie om de nieuwe sociale bewegingen en issues te integreren en daarbij dan nog te aanvaarden dat deze integratie zelf de beweging zou innoveren : omwille daarvan worden vrouwen en jongeren bijvoorbeeld niet aangetrokken.

Ten derde wordt de innovatie (of "recyclage") van het sociaal-democratische project niet georganiseerd : zijn debatacultuur is ouderwets en de "permanent innovation" die de partijcultuur zou moeten kenmerken om het deficit vermeld in beide vorige punten te kunnen overbruggen, is afwezig.

Ten vierde heeft de sociaal-democratie een "nomenclatura" geschapen die zich laat verleiden tot "directe en indirecte corruptie" (zie recente schandalen in Spanje, Italië ... en Wallonië) en niet immuun blijkt te zijn voor "de arrogantie van de macht". Corrumpering is uiteraard geen exclusief kenmerk van de sociaal-democratie, maar misschien is juist haar basis meer gevoelig voor dit soort zaken. Maar, zo stelt Seidelman, deze actuele problemen kunnen, mits een dynamisch leiderschap, in een periode van vijf à tien jaar overwonnen worden.

Het fundamentele, historische probleem is echter de structurele crisis van de traditionele arbeidersbeweging, de ineenstorting van de klassieke arbeidersbasis van de sociaal-democratie. Waar moet de sociaal-democratie haar nieuwe basis zoeken en vinden ? Ten tweede is er de vraag of er een nieuwe, toekomstgerichte functie bestaat voor de sociaal-democratie buiten de schepping van een sociale welvaartstaat binnen het kader van de nationale grenzen (de oude Volksstaat van Bebel, Liebknecht en Cie). Vandaar dat Seidelman wijst naar het Europese project als "the possibility to overcome the actual crisis" daarin is hij uiteraard geen witte raaf in socialistenland (ook Tobback, Claes en anderen bij ons verwijzen hier-

naar). Wel situeert hij drie problemen bij dit project. Ten eerste is er de uitdaging van de werkelijke solidariteit tussen de rijkere en armere regio's in Europa. Seidelman drukt op "werkelijk", want sociaal-democraten hebben nogal de neiging zich aan puur declamatorische solidariteitsverklaringen te bezatten. Een tweede probleem is dat de sociaal-democratie, ondanks alle internationalistische belijdenissen bestaat uit "nation-oriented parties". En tenslotte is de "Europabouw" tot op vandaag een zeer "regeringsgericht" werk met sterk bureaucratische implicaties. Wil het Europese sociaal-democratische project slagen dan veronderstelt dit "more than to be in a government", namelijk een politieke basisbeweging. De traditionele "government-oriented approach" voldoet niet: wil het nieuwe project slagen dan moet de sociaal-democratie een Europese sociaal-democratische volksbeweging worden. Zoniet - en dit voegen we er als persoonlijke noot aan toe - dreigt "Europa" in de sociaal-democratie te fungeren als een multiplicator van bureaucratische tendenzen die inherent lijken aan de klassieke sociaal-democratie, m.a.w. een nog grotere afstand tussen verlichte leiders en volgzaam ahang. Uiteraard moet het doordenken van het nieuwe project zijn consequenties hebben voor de dagelijkse routine en de structuren van de traditionele sociaal-democratie. Deze moet "gerevolutioneerd" worden in gans haar werking, zo besluit Seidelman ...

De tweede dag van het colloquium werd besteed aan de **vraag of links eigenlijk wel in staat is tot een Europees project**, en in hoeverre men in het verleden reeds aan dergelijk project heeft gewerkt.

Mario Telo (directeur van het Institut d'études européennes en bij de lezers van studies omtrent het werk van Hendrik de Man geen onbekende) begon met de stelling dat Europa lange tijd door links als een marginale kwestie werd beschouwd. Ook had hij vragen bij de naar zijn mening té deterministische en pessimistische visies van onder meer Seidelman: het leek hem moeilijk de houding van de Zweedse SAP te vergelijken met de PSOE, of Labour met de SPD. Hij plaatste ook een vraagteken bij het Europese project als reddingsplan voor links : Europa kan evengoed een hefboom zijn voor de vernieuwing van de linkerzijde, als een multiplicator van de "nationale" zwakheden van de verschillende partijen. Verder wees hij op **de historisch dubbelzinnige houding van de linkerzijde tegenover Europa**. Zo betoogde hij dat de communisten slechts een eurofiele houding hebben aangenomen in de hoogdagen van het eurocommunisme (midden jaren zeventig) toen ze dit zagen als een mogelijke derde weg - ter vervanging van het klassieke internationalisme - en met de uitdrukkelijke bedoeling zich te

Up with the Union, up with the star : Willy Claes, verpersoonlijking van het nieuwe Europese sociaal-democratische project (tekening verschenen in Nieuw Links, 8 januari 1993).

distantieren van de Sowjet-Unie en toenadering te zoeken tot de sociaal-democraten (en zelfs de christen-democraten). Maar ook de draai van de Europese sociaal-democratie is vrij laat gekomen. Denken we aan het aanvankelijk verzet van grote partijen als de SPD en Labour. Willy Brandt zou een eerste positief moment inluiden met zijn Ostpolitiek, de steun aan de zuidelijke partijenkandidaatleden voor Europa, en de wil om de sterke Scandinavische en Oostenrijkse partijen bij het Europese project te betrekken, om aldus voor de sociaal-democratie gunstige krachtsverhoudingen te scheppen in het Europese parlement. Concluderend stelde Telo dat "**a point of no return**" was bereikt: slechts rechts-populistische partijen kunnen terug naar de "nationale weg". De sociaal-democratie (bij uitbreiding de Italiaanse ex-communistische PDS) heeft echter te weinig het eigen profiel van het Europees project beklemtoond, met als voornaamste accenten de solidariteit (intern tussen regio's, extern naar het Oostblok en de Derde Wereld) en de ontwikkeling van de democratie die "une opinion publique libre et structurée" veronderstelt.

Antonio Delorza bevestigde in zijn referaat de **hybride houding van de Europese communisten** tegenover Europa: het "ideologisch" geïnspireerde argument dat het communistische internationalisme van een andere kwaliteit is dan het Europese supranationalisme doet uiteindelijk weinig ter zake. Pascal Delwit ging in zijn **analyse van het sociaal-democratische Europese project** mijns inziens wat te ver terug: tot bij de aartsvaders. Het sociaal-democratische model - op nationale leest geschoeid - stond haaks op het mondialisme van zowel Marx als de klassieke liberale school, die beiden pleitten voor "eenge maakte markten" (of dit streven althans als de logische vaart der geschiedenis beschouwden). De sociaal-democratische partijen hebben met betrekking tot het tot stand komen van Europa weinig initiatieven genomen, en de geringe echo die een beweging "voor de verenigde socialistische staten van Europa" ooit kreeg, duidt voldoende aan dat bij de basis Europa niet leefde. Drie houdingen overheersten: vooral de kleine partijen (Benelux) waren vóór, terwijl de grote partijen met hegemonische posities in eigen land - zoals Labour, SAP en SPö - dachten de welvaartstaat binnen nationale grenzen te kunnen realiseren en dus "nationalistisch" bleven. Een derde groep zijn de pragmatici (SFIO, SPD en zeker PSOE en PSP) die dachten een graantje te kunnen meepikken voor de nationale economische groei. Vooral de zuidelijke partijen zagen toetreding als een factor voor zowel stabilisering van hun jonge democratie als voor verdere ontwikkeling van hun economie. De Europese sociaal-democraten heb-

ben dan ook geen eigen project gelanceerd, maar eerder het bestaande gecorrigeerd. Ze hebben het proces ondergaan, niet zelf echt gewild. En ook in de tijd stelt men een wijziging vast : in de jaren van economische groei groeide ook de pro-stemming, terwijl het negativisme toenam vanaf de crisis. Europa wordt immers blijkbaar voor zowel groei als crisis verantwoordelijk geacht. Vandaag - nu de crisis voor haast permanent wordt aanzien - "klampt" men zich vast aan Europa. Er is geen fundamentele vijandigheid maar wel sterke verscheidenheid in attitude tegenover het politieke Europa, gaande van federalistische (Belgen en Duitsers) tot confederalistische sociaal-democraten (de Engelsen), terwijl de Fransen zich hullen in "stilzwijgen" (zoals hun boegbeeld "sfinx" Miterrand ?). Andere schakeringen ziet men in de houding tegenover bijvoorbeeld het defensiebeleid (wat trouwens pijnlijk aan het licht kwam in de jaren van de "rakettenkwestie"). Het Franse "oui à Maastricht - non au GATT" is dan weer een actuele illustratie van die hybride houding. Tenslotte blijft er de afstand basis-leiding: Europa wordt door de oude sociaal-democratische basis nog steeds geïdentificeerd met de afbouw van de tewerkstelling in de klassieke industriële sectoren; Maastricht stoelt eenzijdig op "liberale" economische (budgetaire) criteria, niet op het "keynesiaanse" criterium van tewerkstellingscijfers. De vrees voor het Oostblok; die lange tijd het (enige ?) cement was voor de Europese gevoelens van de sociaal-democraten is ook weggefallen. Tenslotte wees Delwit nog op het fundamentele onevenwicht in de sociaal-democratische regeringsaanwezigheid, wat zijn weerslag heeft op het Europese beleidsniveau: de zuidelijke partijen bevinden zich in de regeringen, de noordelijke zitten reeds een decennium in de oppositie...

Marc Lazar (Parijs) plaatste de vraag naar een **mogelijke herstructurering van de Europese linkerkant** centraal in zijn betoog. Daarbij bleef hij eerst stilstaan bij het begrip "crisis" (van de linkerkant). Deze is veelvoudig: het model van de "welvaartstaat" is in crisis, niet in het minst om de resultaten zelf van die welvaartstaat die de mensen aanzetten tot "egoïsme". Het wegvallen van elke "utopische" referentie in de socialistische ideologie vormt een tweede fundamenteel luik van die crisis. Opmerkelijk is zijn stelling dat de crisis van het Westeuropese socialisme "vient de son succès" (zie Engeland en Frankrijk). Een eeuwig dilemma, waarschijnlijk voor elke politieke stroming: de opgang van een beweging houdt reeds de factoren van het verval in zich. De organisatorische crisis van de linkerkant uit zich niet alleen in de moeilijke relatie tussen partijen en vakbonden, maar ook in de aard van het traditionele cliënteel (40 % der Labour-kiezers bestaat uit niet-actieven bijvoorbeeld). Tenslotte is er een fun-

damenteel dilemma in de electorale strategie van de socialisten: hoe meer men een ander kiespubliek zoekt, hoe meer men het traditionele publiek dreigt te verliezen. Pogingen om de middenklasse aan te spreken dreigen de oude arbeidersbasis van zich te vervreemden. Lazar stelde bij wijze van uitsmijter de open vraag of het nog zin heeft van een linkerkant te spreken als deze "sociologisch" achterhaald is. Hij wees daarbij op twee nieuwe scheidingslijnen die de oude "klassetegenstellingen" doorkruisen: tussen diegenen die leven van en voor de sociale welvaartstaat (met andere woorden een scheidingslijn die eigenlijk het gevolg is van de succesvolle toepassing van het sociaal-democratische model), en tussen de voorstanders van de groei ten koste van alles tegenover de adepten van de kwalitatieve groei (productivisten versus ecologisten). De oude tegenstellingen (centrum-periferie, kerkstaat, stad-platteland, arbeiders-burgerij, Oost-West) zijn volgens de meeste auteurs "achterhaald" (hoewel ze ongetwijfeld nog een "rest-rol" spelen in het maatschappelijke krachtenveld). Jean-Michel De Waele (ULB) en Guillaume Devin (Rennes) bogen zich tenslotte over de mogelijkheden van links en de **social-democratie in Oost-Europa** : tenslotte blijft dit voor een stuk koffiedik kijken, en hangt de doorbraak of minstens de opgang van het sociaal-democratische project aldaar, voor een belangrijk deel af van de krachtsverhoudingen die de linkerkant in de Europese aantrekkingspool zal weten te verwerven of te behouden (4). (G.V.)

(1) Zie de bijdrage van collega Paule Verbruggen : Deelalternatieven voor de traditionele godsdienstbeleving in het Gentse socialisme. Een bijdrage tot de geschiedenis van de arbeiderscultuur. In : Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, november 1991, p.414-433.

(2) Er zijn natuurlijk uitzonderingen op dit schema : denken we aan het katholieke Oostenrijk met zijn sterke austro-marxistische, sociaal-democratische traditie en uiteraard ook aan Wallonië dat tot aan het begin van de 19e eeuw duidelijk tot de invloedssfeer van de Contrareformatie mocht worden gerekend.

(3) Een recent en gedegen overzichtswerk van de geschiedenis van het Europese communisme is "L'Europe des communistes" onder redactie van José Gotovitch, Pascal Delwit en Jean-Michel De Waele (Brussel, 1992) : voor belangstellenden in te kijken in het AMSAB. De auteurs hechten in hun conclusies (p. 321) veel belang aan de interne, structurele factoren van de crisis van het communisme : "Une des causes essentielles de cette incompréhension de la nature et de l'importance des changements que connaissent nos sociétés est sans aucun doute leur sous-estimation du rôle dynamique impliqué par un fonctionnement démocratique du parti". Eerder publiceerde Michel DREYFUS in deze reeks "L'Europe des socialistes" (Brussel, 1991), een beknopte geschiedenis van de Europese sociaal-democratie.

(4) Het dertiende Jaarboek voor het democratische socialisme (Arbeiderspers, Amsterdam, 1992) is integraal aan deze thematiek gewijd.